

Forfatter: Jens Kristian Andersen

Titel: Klassicismen (1700-1760)

Citation: Jens Kristian Andersen: "Klassicismen (1700-1760)", i Jens Kristian Andersen: *Klassicismen (1700-1760)*. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/text/adl-periods-klassicismen1700-60-shoot-idm140580044405200.pdf> (tilgået 26. april 2024)

Indledning

Som kunstretning er klassicismen en international, kosmopolitisk foreteelse, skønt dens oprindelsesland og centrum klart var Frankrig, hvor den nåede sin rigeste blomstring i 1660'erne, litterært med navne som Racine, Molière, Boileau, La Fontaine og La Rochefoucauld, og hvorfra klassicistiske kunstnormer og smagsidealer i den følgende tid udbredtes til de fleste europæiske kulturlande, også til Danmark.

Selv om klassicismens betydning på litteraturens område er kolossal, er den langt fra begrænset hertil. Man taler således med god mening om klassicisme inden for arkitektur, billedkunst og musik, ja selv på et så bredt felt som sociale omgangsformer gør retningen sig gældende i form af højere krav til forfinelse og elegance (jf. det franske l'honnête homme-ideal).

Men hvordan bestemmes da - specielt den litterære - klassicisme? Først og fremmest ved sin antikiserende tendens: Klassicismens forfattere og kunstnere imiterede antikke former og overtog antikke stoffer og motiver, ofte dog under nyskabende rivalisering med de græske og romerske forbilleder (jf. striden mellem 'les anciens' og 'les modernes' i Frankrig: Var de idealer, der kunne udledes af den antikke litteratur, uopnåelige, eller kunne det 17. årh.s klassicister måle sig med deres forbilleder?). For den klassicistiske æstetik var de overordnede idealer dernæst *fornuft* og *natur*, således advarer Boileau i sin *L'Art poétique* (1674, netop skrevet som et fornyende sidestykke til Horats' *Ars poetica* fra 14 f.v.t.), sang III, v. 413 f. (*uvres*, bd. II, udg. af S. Menant, Paris 1969), direkte digterne mod at ignorere disse ledestjerner. Idet en sådan forstandsmæssig kunstopfattelse bliver smagsdannende, bliver æstetikken naturligt *normativ*, man ser sig i stand til at formulere en række faste normer for kunsten, love, der af senere perioders kunstnere let opfattedes som snærende bånd, og som bidrog til at give klassicismen et slet ry, fx i romantikken (jf. nedenfor). Det andet ideal, naturen eller blot det 'naturlige', åbnede for en højere grad af *realisme*, end tidligere perioders stiliserede og allegoriske fremstillinger havde kunnet fremvise. Naturen i den klassicistiske menneskefremstilling forblev dog almen og abstrakt: Det var snarere *typen* end den individuelle karakter, der tiltrak forfatterens interesse.

Særligt opponerer klassicismen mod de tendenser til overlæst svulst, som man så udtrykt i dele af den forudgående *barok*-kunst. Heroverfor sætter man kunstidealer som *klarhed*, *elegance*, *entydighed*, en ren, præcis og stilfærdig styrke i udtrykket, der aldrig må blive kunstlet eller søgt. Som det hedder i den allerede nævnte *L'Art poétique* (sang I, v. 153):

Ce que l'on conçoit bien s'énonce clairement,
Et les mots pour le dire arrivent aisément.

- i Hans Sørensens fortrinlige oversættelse:

Hvad vel er grundet ud, det kan beskrives klart,
de rette ord dertil vil komme let og snart.

Det følger heraf, at det enkelte værks *komposition* udformes efter enkle, let gennemskuelige principper, fx fremviser alle de nævnte kunstarter under klassicismen en forkærlighed for *symmetrisk* organisering af deres stof.

Inden for litteraturen er yderligere et par kendetegn ved klassicismen værd at hæfte sig ved. Der tænkes her først og fremmest på de skarpe skel mellem de litterære *genrer*, som retningen kræver respekteret af sine udøvere. Derfor indeholder ingen klassisk komedie, der benævnes således af sin ophavsmand, tragiske eller sentimentale elementer (jf. *Jeppe paa Bierget* (1723) og *Erasmus Montanus* (1731) af Holberg (1684-1754)), ligesom man i en anakreontisk drikkeviser fra klassicismen (fx Bellmans) ikke skal vente at finde momenter af opbyggelse - som er reserveret en anden genre (nemlig salmen). Blandtgenrer hører senere perioder til. Med hensyn til litterær form har klassicismen sine præferencer. I versdigtning råder den seksfodede, jambiske og parrimede *alexandriner*, som er exemplificeret i citaterne ovenfor fra Boileaus læredigt om digtekunsten; i prosaen foregår der under klassicismen en udvikling frem mod en enklere syntax, en klarere opbygning (sproget følger tanken), en roligere diktion.

Når en litteraturretning som denne, der selv er imitativ, forplantes fra sit hovedland (Frankrig) til fx Danmark, sker det under særlige betingelser. Det er lykkedes F.J. Billeskov Jansen (i *Danmarks Digtekunst*, bd. II, 1964, p. 2) på pædagogisk vis at formulere den litteraturhistoriske lovmæssighed herfor; vi citerer herfra:

Grundskemaet er dette: Den danske Digter vil kappes med en samtidig fransk, engelsk eller tysk. Han udvælger da som sit Forbillede den franske Digter fra det 17. Aarhundrede, som har bragt den paagældende Genre til et Højdepunkt; Danskeren stiller sig akkurat saa tæt op ad den franske Klassiker, han kan komme af

Sted med, men han véd godt, at den store Franskmand ligesaa bevidst har imiteret en antik Forfatter, og denne Oldtidsmester, Genrens Urbillede, tager den danske Digter ikke sjælden Hensyn til.

Denne dobbelte imitation på dansk grund vil vi se eksempler på nedenfor.

For to fremtrædende danske litteraturhistorikere har begrebet 'klassicisme' (eller med termens germanske sideform 'klassik') stået centralt i deres faglige ydelser. Det drejer sig om Valdemar Vedel (1865-1942), hvis serie *Fransk Klassik* kom til at omfatte monografierne *Corneille og hans Samtid* (1927), *Molière* (1929) og *Racine* (1932), og om den netop citerede F.J. Billeskov Jansen (1907-2002), af hvis litteraturhistorie, *Danmarks Digtekunst* I-III (1943-58), det andet og efter manges opfattelse bedst lykkede bind bærer titlen *Klassicismen*. Bedst lykket, fordi Billeskov Jansens disposition efter genrer her harmonerer med den skildrede epokes egen genrebaserede æstetik.

Medens højklassicismen med sit monumentale præg var velegnet til at opfylde officielle og repræsentative behov og hyppigt fungerede som mæcenats- og i tilfælde af royale eller aristokratiske mæcener ligefrem hof-kunst, sker der i løbet af det 18. årh. en udvikling i kunsten generelt henimod en større individualisme og subjektivism, der tiltrækker private kunst-købere og -samlere og gør kunstnerne afhængige af et pengestærkt borgerskab. Kunstens produkter bliver varer på et frit marked, hvor prisen sættes efter et bredt publikums efterspørgsel. Udviklingen fra højklassicisme til rokoko, som vil blive behandlet i et særskilt afsnit nedenfor, kan delvis forklares ved denne forskydning i kunstproduktionens sociale grundlag. Heraf findes nærmere analyser i A. Hausers standardværk *The Social History of Art*, bd. III (se bibliografien nedenfor).